

Szabó László

Térfogatkiszorítás elvén működő szivattyúk

 NSZFI
NEMZETI SZAKKÉPZÉSI
ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZET

A követelménymodul megnevezése:

Kőolaj- és vegyipari géprendszer üzemeltetője és vegyipari technikus feladatok

A követelménymodul száma: 2047-06 A tartalelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-026-50

VESZTESÉGES ÁRAMLÁS

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

A különböző **vegyipari műveletek, vegyipari technológiák üzemeltetése** során a leggyakrabban előforduló feladat a **anyagok szállítása**, tartályok feltöltése, anyagok mozgatása a vegyipari berendezésekben. A szállításhoz **szivattyúkat** használunk, amelyeknek alapvetően két típusa különböztethető meg:

- a **térfogat-kiszorítás elvén működő szivattyúk** és az
- áramlástan elven működő szivattyúk.

A szivattyúk üzemeltetéséhez ismernie kell a **veszteséges anyagszállítás** megoldásait, a csővezetékrendszerek veszteségeit okozó tényezőket. Feladatai közé tartozhat üzemelő rendszerek **szállítási veszteségeinek meghatározása**, a veszteségeket okozó tényezők kimérése, a veszteségek csökkentése.

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

VESZTESÉGES ÁRAMLÁS

1. Bernoulli egyenlet veszteséges áramlás esetén

A Bernoulli egyenlet ideális anyagok áramlása esetén

Ideálisnak tekintett anyagok esetén eltekintünk a súrlódástól (vagyis eltekintünk a anyag belső súrlódásától, a falhoz való súrlódástól) és az iránytörésekből adódó veszteségektől. Ez azt eredményezi, hogy a anyag áramlása közben nem jönnek létre veszteségek.

Ideális anyag a valóságban nem fordul elő, de az egyszerűsítés (vagyis, hogy a anyagot ideálisnak tekintjük) megkönnyíti az áramlás energetikai viszonyainak vizsgálatát.

A Bernoulli törvény matematikai formája ideális anyagok esetén:

$$h_1 + \frac{p_1}{\rho \cdot g} + \frac{v_1^2}{2g} = h_2 + \frac{p_2}{\rho \cdot g} + \frac{v_2^2}{2g}, \text{ vagy más formában:}$$

$$h + \frac{p}{\rho \cdot g} + \frac{v^2}{2g} = C, \text{ (constans, állandó), ahol:}$$

h	a folyadékrészecske magassági helyzete (egy adott ponttól számított magassága, m;
p	a folyadék nyomása, Pa;
v	a folyadék sebessége, m/s;
ρ	a folyadék sűrűsége, kg/m ³ ;
g	a nehézségi gyorsulás, m/s ² .

A Bernoulli egyenlet szöveges formában:

Ideális folyadékok esetén az áramló folyadék **fajlagos helyzeti, fajlagos nyomási és fajlagos mozgási energiájának összege állandó.**

A Bernoulli egyenlet valóságos folyadékok esetén

Valóságos folyadékok áramlása esetén az áramlás során súrlódási veszteségek, valamint az iránytörésből adódó veszteségek jönnek létre. A veszteségeket több tényező okozza:

- **súrlódóerő** hat a folyadék és a csőfal között,
- az áramlás során a folyadékrészecskék sebessége különbözik, így veszteséget okoz a **folyadékrészecskék egymáshoz való súrlódása**,
- ha a csővezetékben a folyadék iránytörést szenved (például szelepet építünk be a vezetékbe), **az iránytörésekből**, az ütközésekből veszteségek jönnek létre.

Ha valóságos folyadékok áramlása esetén vizsgáljuk két keresztmetszetben a folyadék energiáit, az áramlás irányában vizsgált második keresztmetszetben a veszteségek miatt az energia kisebb lesz. A két keresztmetszetben az energiák egyenlősége csak akkor lesz egyenlő, ha a második keresztmetszet fajlagos energiáihoz hozzáadjuk az áramlás során létrejött veszteségeket.

A Bernoulli törvény matematikai formája ideális folyadékok esetén:

$$h_1 + \frac{p_1}{\rho \cdot g} + \frac{v_1^2}{2g} = h_2 + \frac{p_2}{\rho \cdot g} + \frac{v_2^2}{2g} + h_v,$$

ahol: **h_v** az áramlás során létrejött veszteség fajlagos értéke, az un. **veszteségmagasság**, J/N.

A veszteségmagasság számítása

A csövek, idomok és egyéb szerelvények (például szeletek) veszteségét erősen befolyásolja az áramlás jellege és az alkatrészek geometriai kialakítása. Magát a veszteséget a gyakorlati számításokban az áramlási adatok mellett az alkatrésze vagy csőre jellemző áramlástechnikai együttható, másképpen csősúrlódási tényező figyelembevételével határozzuk meg.

A csővezeték veszteségét az egyenes szakaszok és az egyes idomok – pl. könyök, elágazás, zárószerelvény stb. – által okozott veszteségek összege adja. Fontos megjegyezni, hogy az áramlási veszteség mindig pozitív érték, és nem befolyásolja az áramlás iránya. Teljesen mindegy, hogy egy magas tartályból lefelé csurog a víz, vagy ellenkezőleg: alulról szivattyúval tápláljuk a tartályt, azonos áramlási sebességnél a veszteség azonos lesz, és mindig a folyadék energiájának rovására keletkezik.

Egyenes csőszakasz veszteségei

Egy csőhálózat egyenes csőszakaszainak veszteségeit a súrlódási veszteségek okozzák. **Egyenes csőszakaszok esetén a veszteség függ a csővezeték hosszától, átmérőjétől és a súrlódásra jellemző csősúrlódási együtthatótól.**

Egyenes csőszakasz veszteségét a következő összefüggéssel számítjuk:

$$h_v = \lambda \cdot \frac{l}{d} \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}, \text{ ahol:}$$

h_v a fajlagos áramlási veszteség, a veszteségmagasság, J/N;

λ a csősúrlódási együttható

l a csőszakasz hossza, m;

d a csőátmérő, m;

v a folyadék áramlási sebessége, m/s;

g a nehézségi gyorsulás, m/s².

A csősúrlódási együttható értéke függ a cső belső falának érdességétől, valamint az áramlásra jellemző Reynolds-számtól. Pontos értékét táblázatból, illetve diagramból kereshetjük ki. Általában jól használhatók közelítő számításoknál a következő értékek:

Lamináris áramlás ($Re \leq 2320$) esetén $\lambda = \frac{64}{Re}$,

turbulens áramlás ($Re \geq 2320$) esetén $\lambda = 0,02 \dots 0,03$.

Idomok és szerelvények veszteségei

A folyadékok szállítását biztosító csőhálózat nemcsak egyenes csövekből, hanem az irányváltoztatáshoz szükséges idomokból és különböző elzáró szerelvényekből áll. Az idomok és szerelvények megváltoztatják az áramlás jellegét, irányát és csökkentik a folyadék energiáját, azaz veszteséget okoznak. Az idomok és csőszerelvények ellenállása szintén függvénye a Reynolds-számnak, valamint az idom alakjának. Az idomok és szerelvények veszteségeit **ellenállás-tényezőikkel** jellemezzük. Az **ellenállás-tényezők** meghatározása mérés alapján történik, értéküket szabványok és táblázatok rögzítik.

Idomok és szerelvények veszteségeinek számítása:

$$h_v = \xi \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}, \text{ ahol:}$$

h_v a fajlagos áramlási veszteség, a veszteségmagasság, J/N;

ξ az idom vagy szerelvény ellenállási együtthatója,

v a folyadék áramlási sebessége, m/s;

g a nehézségi gyorsulás, m/s².

A csővezetékrendszer veszteségei

A vezetékek rendszer általában több egyenes csőszakaszt és többféle idomot, szerelvényt tartalmaz. Ebben az esetben összegezni kell az egyenes csőszakaszok és a idomok, szerelvények veszteségeit.

A csővezetékrendszer veszteségeinek számítása:

$$h_v = \sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g} + \sum \xi_i \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g} = (\sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} + \sum \xi_i) \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}, \text{ ahol:}$$

Σ az összegzés jele,

ℓ_i az egyes csőszakaszok hossza,

ξ_i az egyes elemek (idomok, szerelvények) ellenállási együtthatója.

2. A veszteségek grafikus ábrázolása, a csővezeték jelleggörbe

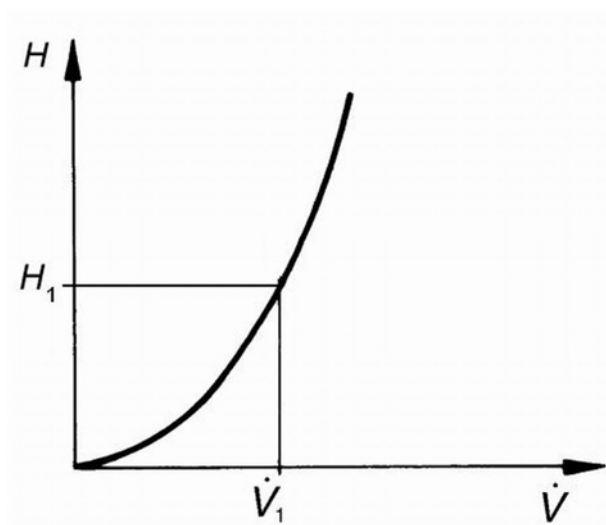
A csővezetékrendszerek veszteségeit diagramban lehet ábrázolni. A gyakorlatban a veszteségeket a térfogatáram függvényében ábrázoljuk. A veszteségmagasság egyenesen arányos a csővezetékben áramló folyadéksebesség négyzetével:

$$h_v = \sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g} + \sum \xi_i \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}.$$

$v = \frac{\dot{V}}{A}$ behelyettesítéssel:

$$h_v = \left(\sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} + \sum \xi_i \right) \frac{1}{2 \cdot g \cdot A^2} \cdot \dot{V}^2 = k \cdot \dot{V}^2.$$

Ez az összefüggést $h_v - \dot{V}$ koordináta-rendszerben ábrázolva egy parabolát kapunk (1. ábra). Ezt a görbét **csővezeték jelleggörbének** nevezzük.

1. ábra A csővezeték jelleggörbe

Az ábráról leolvasható a különböző szállított folyadékmennyiségek esetén a veszteségmagasság értéke. Például a $\dot{V}_1$ szállított folyadékmennyiség esetén a veszteségmagasság értéke H_1 .

Ha a folyadék szabadon folyik ki a csővezetékből, a kifolyásnál $v^2/2g$ energiával áramlik ki a vezetékből. Ez az energia szintén veszteségként jelentkezik. Szabad kifolyás esetén a veszteségmagassághoz hozzá kell adni a kifolyási veszteséget.

A kifolyási veszteség:

$$h_{ki} = \frac{v^2}{2g}.$$

A csővezeték veszteségmagassága (a kifolyás veszteségeinek figyelembe vételével):

$$h_v = \left(\sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} + \sum \xi_i + 1 \right) \frac{v^2}{2 \cdot g}.$$

Az 1. ábrán látható csővezeték jelleggörbe csak a veszteségeket ábrázolja. Ezen túlmenően még figyelembe kell venni a szállítás egyéb energiaszükségleteit is (például, ha szintkülönbséget vagy nyomáskülönbséget kell legyőzni a folyadékszállítás során). A teljes csővezeték jelleggörbét később tárgyaljuk.

3. Csővezetékrendszerek veszteségeinek és csősúrlódási együtthatójának meghatározása méréssel

Csővezetékrendszerek veszteségeit legegyszerűbben úgy mérhetjük meg, hogy a vizsgált csővezeték két pontján nyomásmérő műszereket helyezünk el.

Mérőhely

Példaképpen leírunk egy veszteségmérésre, illetve a csősúrlódási együttható mérésére alkalmas mérőhelyet, amelyen gyakorolni lehet a veszteségmérést és a csősúrlódási együttható méréssel történő meghatározását.

A mérőhely tartalmaz egy szabályozó szelepet, amelynek segítségével változtatható a csővezetékben áramló víz mennyisége, térfogatárama. A térfogatáramot egy mennyiségmérő műszer segítségével mérjük.

A mérőhely segítségével egyenes cső és könyököket tartalmazó cső veszteségeit lehet meghatározni. A vizsgált csőszakaszok kezdeti és végpontjához egy U-csöves nyomásmérő műszert kapcsolunk. A műszer azt a nyomáskülönbséget méri, amely az áramlási veszteség legyőzésére szolgáló nyomási energiát tartalmazza.

Az áramlási veszteség

A műszer segítségével meghatározható fajlagos nyomási energia megegyezik az adott csőszakasz veszteségével, veszteségmagasságával:

$$h_v = \frac{\Delta p}{\rho \cdot g}, \text{ ahol:}$$

h_v az adott csőszakasz fajlagos veszteségeit kifejező veszteségmagasság, J/N (m);

Δp a műszerrel mért nyomáskülönbség, Pa;

ρ az áramló folyadék sűrűsége, kg/m³;

g a nehézségi gyorsulás, m/s².

A nyomáskülönbség számítása

Az U-csöves nyomásmérővel mért nyomáskülönbség (higany mérőfolyadékkal):

$$\Delta p = \Delta h \cdot (\rho_{Hg} - \rho_{víz}) \cdot g, \text{ ahol:}$$

Δp a műszerrel mért nyomáskülönbség, Pa;

Δh a műszer által mutatott szintkülönbség, ezt általában *mm*-ben olvassuk le, de a számításokhoz át kell váltani *m* mértékegységbe;

ρ_{Hg} a higany sűrűsége, kg/m³;

$\rho_{\text{víz}}$ a víz sűrűsége, kg/m³.

A csőszúrlódási tényező meghatározása

A mérőhelyen a veszteségmagasság ismeretében meghatározható az egyenes csőszakasz csőszúrlódási tényezőjének nagysága.

A csőszúrlódási tényező értékének kiszámítására alkalmas összefüggés:

$$\lambda = \frac{h_v}{\frac{\ell}{d} \cdot \frac{v^2}{2g}}$$

TANULÁSI RÁNYÍTÓ

A tananyagot a **következő lépésekben** sajátítsa el:

Olvassa el figyelmesen "A VESZTESÉGES ÁRAMLÁS" részből az "1. Bernoulli egyenlet veszteséges áramlás esetén, veszteségszámítás" című fejezetet, tanulja meg pontosan a bekeretezett, fontos fogalmakat, szabályokat, összefüggéseket!

Oldja meg az **1–4. feladatokat**.

1. feladat

Az alábbi táblázatban különböző feladatokat, illetve az összefüggésekben szereplő betűket soroltunk fel. A táblázat alatt találjuk a feladat megoldásához felhasználható összefüggéseket. Írja be a táblázatba a feladat megoldásához felhasználható összefüggést, illetve a betűkkel jelölt fogalom megnevezését!

Megoldandó feladat	Számítási összefüggés
Egy könyöknél létrejövő fajlagos iránytörési veszteség meghatározása	
Veszteséges Bernoulli egyenlet	
Egyenes csővezeték veszteségmagasságának meghatározása	

Egy szelepen létrejövő fajlagos áramlási veszteség meghatározása	
Egy csővezetékrendszer veszteségmagasságának meghatározása	
λ	
ξ	
h_v	
h_i	

2. feladat

Egy egyenes csővezeték átmérője 200 mm, hossza 20 m. A csővezetékben áramló folyadék sebessége 2 m/s. Számítsa ki a csővezeték fajlagos áramlási veszteségét, a veszteségmagasságot, ha a csősúrlódási együttható értéke: $\lambda = 0,02$! A nehézségi gyorsulás értéke: 10 m/s^2 .

Adatok:

 $d =$ $l =$ $v =$ $\lambda = 0,02$ $h_v =$

3. feladat

Egy csővezetékrendszerbe szelepet építünk be. A szelepen átáramló víz sebessége 1 m/s. A szelep ellenállási tényezője: $\xi = 2,5$.

a/ Számítsa ki a szelepen létrejövő fajlagos veszteség, a veszteségmagasság nagyságát!

b/ A szelep veszteségeinek mérésére egy U-csöves nyomásmérőt építünk be, amelynek egyik szára a szelep előtti, másik szára a szelep utáni nyomást méri. Írja fel a Bernoulli egyenletet a szelep előtti és utáni pontra! Mekkora a mért nyomáskülönbség?

c/ Hány mm az U csőben a folyadék kitérése? A higany sűrűsége 13600 kg/m^3 .

Adatok:

$v=$

$\xi=$

$\rho=$

4. feladat

Egy 50 m hosszú, 100 mm átmérőjű csővezetékben 3,8 m/s sebességgel víz áramlik. A csősúrlódási tényező értéke: $\lambda=0,02$, a csővezetékbe iktatott idomdarabok és elzáró-szerkezetek együttes veszteségtényezője: $\Sigma\xi = 32$.

a/ Számítsa ki, mennyi víz áramlik a csővezetékben!

b/ Határozza meg a csővezeték veszteségmagasságát!

Adatok:

$l=$

$d=$

$v=$

$\lambda=0,02$

$\Sigma\xi=32$

$\dot{V} =$

$h_v=$

Olvassa el figyelmesen a "2. A veszteségek grafikus ábrázolása, csővezeték jelleggörbe" és a "Csővezetékrendszerek veszteségeinek és a csősúrlódási együtthatójának meghatározása méréssel" című fejezetet, tanulja meg pontosan a bekeretezett, fontos fogalmakat, szabályokat, összefüggéseket!

Oldja meg az 5–6. feladatokat.

5. feladat

Vezesse le az egyenes csőszakasz csősúrlódási tényezője (λ) kiszámítására használható összefüggést, ha ismerjük a veszteségmagasság (h_v) értékét!

6. feladat

Egy mérőhelyen végzett mérésnél az U-csöves nyomásmérőről 3 mm szintkülönbséget olvastunk le. A vízáramlást mérő mennyiségmérő műszer 360 liter/h értéket mutatott. A vizsgált csővezeték hossza 2 m, átmérője 16 mm.

a/ Számítsa ki az U-csöves nyomásmérővel mért nyomáskülönbséget!

b/ Számítsa ki a veszteségmagasságot!

c/ Számítsa ki a csősúrlódási együttható értékét!

Adatok:

Ha úgy érzi, **bizonytalan** a feladatok megoldásában, **tanulmányozza át még egyszer** a feladathoz tartozó fejezetet.

Következő lépésként oldja meg az **Önellenőrző feladatokat**! Ha ezeket sikerül segítség nélkül megoldani, csak akkor lehet biztos benne, hogy kialakította az adott témában a munkája elvégzéséhez szükséges kompetenciákat.

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Megoldandó feladat	Számítási összefüggés
Egy könyöknél létrejövő fajlagos iránytörési veszteség meghatározása	$h_v = \xi \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$
Veszteséges Bernoulli egyenlet	$h_1 + \frac{p_1}{\rho \cdot g} + \frac{v_1^2}{2g} = h_2 + \frac{p_2}{\rho \cdot g} + \frac{v_2^2}{2g} + h_v$
Egyenes csővezeték veszteségmagasságának meghatározása	$h_v = \lambda \cdot \frac{l}{d} \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$
Egy szelepen létrejövő fajlagos áramlási veszteség meghatározása	$h_v = \xi \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$
Egy csővezetékrendszer veszteségmagasságának meghatározása	$h_v = \sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g} + \sum \xi_i \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$ $h_v = (\sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} + \sum \xi_i) \frac{v^2}{2 \cdot g}$ vagy
λ	csőszűrlődési együttható
ξ	idom vagy szerelvény ellenállási együtthatója
h_v	veszteségmagasság
h_l	Egy csővezetékrendszer 1 pontjában ébredő fajlagos helyzeti energia, statikus energiamagasság

2. feladat

Adatok:

$$d = 200 \text{ mm} = 0,2 \text{ m},$$

$$l = 20 \text{ m},$$

$$v = 2 \text{ m/s},$$

$$\lambda = 0,02$$

$$g = 10 \text{ m/s}^2.$$

$$h_v = \lambda \cdot \frac{\ell}{d} \cdot \frac{v^2}{2g} = 0,02 \cdot \frac{20 \text{ m}}{0,2 \text{ m}} \cdot \frac{(2 \text{ m/s})^2}{2 \cdot 10 \text{ m/s}^2} = 0,4 \text{ J/N (m)}$$

3. feladat

Adatok:

$$v = 1 \text{ m/s},$$

$$\xi = 2,5$$

$$\rho = 13600 \text{ kg/m}^3.$$

$$h_v = \xi \cdot \frac{v^2}{2g} = 2,5 \cdot \frac{(1 \text{ m/s})^2}{20 \text{ m/s}^2} = 0,125 \text{ J/N (m)}$$

a/

b/A Bernoulli egyenlet:

$$\frac{p_1}{\rho \cdot g} = \frac{p_2}{\rho \cdot g} + h_v$$

$$\Delta p = p_1 - p_2 = h_v \cdot \rho \cdot g = 0,125 \text{ J/N} \cdot 1000 \text{ kg/m}^3 \cdot 10 \text{ m/s}^2 = 1250 \text{ Pa}$$

$$c/ \Delta p = \Delta h \cdot \rho_{Hg} \cdot g$$

$$\Delta h = \frac{\Delta p}{\rho_{Hg} \cdot g} = \frac{1250 \text{ Pa}}{13600 \text{ kg/m}^3 \cdot 10 \text{ m/s}^2} = 0,0092 \text{ m} \approx 9 \text{ mm}$$

4. feladat

Adatok:

$$l = 50 \text{ m},$$

$$d = 100 \text{ mm} = 0,1 \text{ m},$$

$$v = 3,8 \text{ m/s},$$

$$\lambda = 0,02,$$

$$\Sigma \xi = 32.$$

$$a/ \dot{V} = A \cdot v = \frac{d^2 \cdot \pi}{4} \cdot v = \frac{(0,1 \text{ m})^2 \cdot \pi}{4} \cdot 3,8 \frac{\text{m}}{\text{s}} = 0,03 \text{ m}^3/\text{s}$$

a/

$$b/ h_v = \left(\lambda \cdot \frac{l}{d} + \Sigma \xi \right) \cdot \frac{v^2}{2g} = \left(0,02 \cdot \frac{50 \text{ m}}{0,1 \text{ m}} + 32 \right) \cdot \frac{(3,8 \text{ m/s})^2}{2 \cdot 9,81 \text{ m/s}^2} = 30,9 \text{ J/N (m)}$$

b/

5. feladat

$$h_v = \lambda \cdot \frac{\ell}{d} \cdot \frac{v^2}{2g}, \text{ ebből } \lambda\text{-t kifejezve:}$$

$$\lambda = \frac{h_v}{\frac{\ell}{d} \cdot \frac{v^2}{2g}}.$$

6. feladat

Adatok:

$$\Delta h = 3 \text{ mm},$$

$$\dot{V} = 360 \text{ liter/h} = 10^{-4} \text{ m}^3/\text{s},$$

$$l = 2 \text{ m},$$

$$d = 16 \text{ mm} = 16 \cdot 10^{-3} \text{ m},$$

$$\rho_{\text{Hg}} = 13600 \text{ kg/m}^3.$$

$$a/ \Delta p = \Delta h \cdot (\rho_{\text{Hg}} - \rho_{\text{víz}}) \cdot g = 3 \cdot 10^{-3} \text{ m} \cdot (13600 \text{ kg/m}^3 - 1000 \text{ kg/m}^3) \cdot 10 \text{ m/s}^2 = 378 \text{ Pa}$$

$$b/ h_v = \frac{\Delta p}{\rho \cdot g} = \frac{378 \text{ Pa}}{10^3 \text{ kg/m}^3 \cdot 10 \text{ m/s}^2} = 0,0378 \text{ J/N(m)}$$

$$c/ \lambda = \frac{h_v}{\frac{\ell}{d} \cdot \frac{v^2}{2g}}, \quad v = \frac{\dot{V}}{A}, \quad A = \frac{d^2 \cdot \pi}{4}$$

$$A = \frac{d^2 \cdot \pi}{4} = \frac{(16 \cdot 10^{-3} \text{ m})^2 \cdot \pi}{4} = 201 \cdot 10^{-6} \text{ m}^2,$$

$$v = \frac{\dot{V}}{A} = \frac{10^{-4} \text{ m}^3/\text{s}}{2,01 \cdot 10^{-4} \text{ m}^2} = 0,497 \text{ m/s},$$

$$\lambda = \frac{h_v}{\frac{\ell}{d} \cdot \frac{v^2}{2g}} = \frac{0,0378}{\frac{2 \text{ m}}{0,016 \text{ m}} \cdot \frac{(0,497 \text{ m})^2}{2 \cdot 9,81 \text{ m/s}^2}} = 0,024.$$

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Töltse ki az alábbi táblázatot! Írja be a feladatok megoldásához szükséges számítási összefüggéseket!

Megoldandó feladat	Számítási összefüggés
Egy könyöknél létrejövő fajlagos iránytörési veszteség meghatározása	
Veszteséges Bernoulli egyenlet	
Egyenes csővezeték veszteségmagasságának meghatározása	
Egy szelepen létrejövő fajlagos áramlási veszteség meghatározása	
Egy csővezetékrendszer veszteségmagasságának meghatározása	
A veszteségmagasság szabad kifolyás esetén	

2. feladat

Egy csőszűkítésnél egy 200 mm átmérőjű csövet 100 mm átmérőre csökkentünk. A csőben víz áramlik. A 200 mm-es részen az áramlási sebesség 1 m/s nagyságú.

a/ Írja fel a szerkezetre a folytonossági törvény matematikai megfogalmazását!

b/ Számítsa ki, mekkora a 100 mm-es részben a víz áramlási sebessége!

c/ Milyen az áramlás jellege a 100 mm-es csőszakaszban? A víz sűrűsége 1000 kg/m^3 , viszkozitása $10^{-3} \text{ Pa}\cdot\text{s}$.

d/ A 40 m hosszú, egyenes csőszakaszba egy szelep van beépítve, a csőből a víz egy tartályba szabadon folyik ki. Számítsa ki a cső áramlási veszteségét, ha a csősúrlódási tényező nagysága: $\lambda = 0,02$, a szelep ellenállási együtthatója $\xi = 2,2$!

3. feladat (Mérési feladat)

Csővezeték veszteségmagasságának és csőszűrlődési együtthatójának kimérése
Feladat   Mérje ki csővezetékek veszteségmagasságát és csőszűrlődési együtthatóját különböző térfogatáramok esetén! Ábrázolja a veszteségmagasság értékeket a térfogatáram függvényében, illetve a csőszűrlődési értékeket a Re-szám függvényében!   A méréshez olyan mérőhely áll rendelkezésére, amely tartalmaz egy, a szivattyú után elhelyezett mennyiségmérőt, egy áramlást szabályozó szelepet és egy U-csöves nyomásmérőt a vizsgált csővezetékek veszteségeinek meghatározásához.
Információs lap
A mérés elvégzéséhez rendelkezésre álló idő:
A beadás határideje:
Mérés lépései (javaslat)   Ellenőrizze a mérőhely üzemre kész állapotát (mérőfolyadék, kapcsolódások, szelepek helyzete stb.).   Helyezze üzembe a szivattyút.   Állítson be a szabályozószelep segítségével a szivattyú után elhelyezett mennyiségmérő műszer segítségével a teljesen nyitott szeleppálláshoz tartozó értéket, és olvassa le az U-csöves nyomásmérőn a szintkülönbséget.   A mérést – a szabályozó szelep zárásával – ismétlje meg 8-12 mérési ponton a teljes szelepzárásig.   A mérések befejezése után állítsa le a szivattyút.   Az adatokat foglalja táblázatba.   Ábrázolja a csővezeték jelleggörbáját $h_v - \dot{V}$ diagramban (a léptékek megválasztásához esetleg kérjen segítséget)   Ábrázolja a csőszűrlődési együttható értékeit a Re-szám függvényében ($\lambda - \text{Re-szám}$ diagram); a léptékek megválasztásához esetleg kérjen segítséget.   Készítsen a jegyzőkönyvbe vonalas vázlatot a mérőhelyről.   A mérésről készítsen jegyzőkönyvet.
Dokumentálás:
Jegyzőkönyv készítése
Értékelés szempontjai:
A mérés szakszerű végrehajtása, értelmezése

A jegyzőkönyv tartalmi és formai kivitele, értelmezése

A táblázatok javasolt kivitele:

Sorszám	$\dot{V}$, liter/h	$\dot{V}$, 10-6.m ³ /s	Δh , 10-3 m	Δp , Pa	h_v J/N
1					
2					
stb.					

Sorszám	h_v J/N	v , m/s	λ	Re-szám
1				
2				
stb.				

Írja be az alábbi táblázatba a számításhoz szükséges összefüggéseket!

Kiszámítandó érték	Összefüggés
Δp	
h_v	
v	
λ	
Re-szám	

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Megoldandó feladat	Számítási összefüggés
Egy könyöknél létrejövő fajlagos iránytörési veszteség meghatározása	$h_v = \xi \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$
Veszteséges Bernoulli egyenlet	$h_1 + \frac{p_1}{\rho \cdot g} + \frac{v_1^2}{2g} = h_2 + \frac{p_2}{\rho \cdot g} + \frac{v_2^2}{2g} + h_v$
Egyenes csővezeték veszteségmagasságának meghatározása	$h_v = \lambda \cdot \frac{l}{d} \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$
Egy szelepen létrejövő fajlagos áramlási veszteség meghatározása	$h_v = \xi \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$
Egy csővezetékrendszer veszteségmagasságának meghatározása	$h_v = \sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g} + \sum \xi_i \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$ $h_v = (\sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} + \sum \xi_i) \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$ vagy
Szabad kifolyás esetén a veszteségmagasság	$h_v = (\sum \lambda \cdot \frac{\ell_i}{d} + \sum \xi_i + 1) \cdot \frac{v^2}{2 \cdot g}$

2. feladat

Adatok:

d1 = 200 mm,

d2 = 100 mm,

v2 = 1 m/s,

 $\rho = 1000 \text{ kg/m}^3$, $\eta = 10^{-3} \text{ Pa}\cdot\text{s}$, $\lambda = 0,02$,

$$\xi = 2,2$$

$$a/ \dot{V} = v_1 \cdot A_1 = v_2 \cdot A_2$$

$$\dot{V} = v_1 \cdot \frac{d_1^2 \pi}{4} = v_2 \cdot \frac{d_2^2 \pi}{4}$$

$$b/ v_2 = v_1 \cdot \frac{d_1^2}{d_2^2} = 1 \text{ m/s} \cdot \frac{0,2^2 \text{ m}^2}{0,1^2 \text{ m}^2} = 4 \text{ m/s}$$

$$c/ \text{Re} = \frac{v \cdot d \cdot \rho}{\eta} = \frac{4 \text{ m/s} \cdot 0,1 \text{ m} \cdot 1000 \text{ kg/m}^3}{10^{-3} \text{ Pa} \cdot \text{s}} = 4 \cdot 10^5, \text{ az áramlás turbulens}$$

$$d/ h_v = \left(\lambda \cdot \frac{l}{d} + \xi + 1 \right) \cdot \frac{v^2}{2g} = \left(0,02 \cdot \frac{40 \text{ m}}{0,1 \text{ m}} + 2,2 + 1 \right) \frac{(4 \text{ m})^2}{20 \text{ m/s}^2} = 8,96 \text{ m}$$

3. feladat

Kiszámítandó érték	Összefüggés
Δp	$\Delta p = \Delta h \cdot (\rho_{\text{Hg}} - \rho_{\text{víz}}) \cdot g$
h_v	$h_v = \frac{\Delta p}{\rho \cdot g}$
v	$v = \frac{\dot{V}}{A}, A = \frac{d^2 \cdot \pi}{4}$
λ	$\lambda = \frac{h_v}{\frac{\ell}{d} \cdot \frac{v^2}{2g}}$
Re-szám	$\text{Re} = \frac{v \cdot d \cdot \rho}{\eta}$

SZIVATTYÚK ÜZEMELTETÉSE

ESETFELVETÉS–MUNKAHELYZET

Munkafeladatai megoldása során gyakran kell üzemeltetni folyadékszállító berendezéseket, szivattyúkat. A szivattyúk egyik alapvető típusát a térfogat–kiszorítás elvén működő szivattyúk alkotják.

A térfogat–kiszorítás elvén működő szivattyúk üzemeltetéséhez ismernie kell a szivattyúk szerkezeti kialakítását, működését, az üzemeltetésük szabályait, előírásait. Beosztott munkatársainak el kell tudni magyaráznia a szivattyúk üzemeltetésének szempontjait, az üzemeltetés helyes megvalósítását.

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

A TÉRFOGAT–KISZORÍTÁS ELVÉN MŰKÖDŐ SZIVATTYÚK ÜZEMELTETÉSE

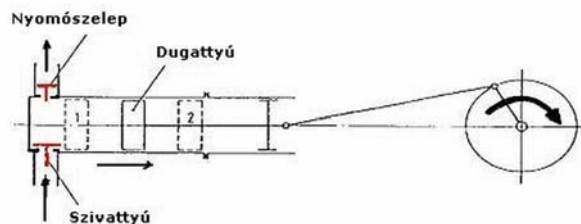
1. A szivattyúk működési elvei

A folyadékszállító berendezéseknek alapvetően két típusát különböztetjük meg:

- a térfogat–kiszorítás elvén működő szivattyúk, és
- az áramlástan elvén működő szivattyúk.

A térfogat–kiszorítás elvén működő szivattyúk

A térfogat–kiszorítás elvén működő szivattyúk lényege, hogy létrehozunk egy növekvő, majd csökkenő teret. Tipikus megoldás a dugattyús rendszer (2. ábra).

2. ábra A térfogat-kiszorítás elve

A dugattyú egy zárt hengertérben mozog. Ha a dugattyú az 1 helyzetből a 2 helyzetbe mozog, a hengertér megnő. Bővülő tér esetén a hengertérben vákuum jön létre és a külső légnyomás benyomja a folyadékot a hengertérbe. Csökkenő hengertér esetén (amikor a dugattyú a 2 helyzetből az 1 helyzetbe mozog) a folyadék "kiszorul" a hengertérből. A folyadék mozgását visszacsapó szelepek irányítják. Vákuum esetén a szívószelep nyit és beengedi a folyadékot a hengertérbe. Csökkenő hengertérnél a hengertérben a nyomás nő, a szívószelep zár, a nyomószelep nyit és kiengedi a folyadékot a hengertérből.

Áramlástan elven működő szivattyúk

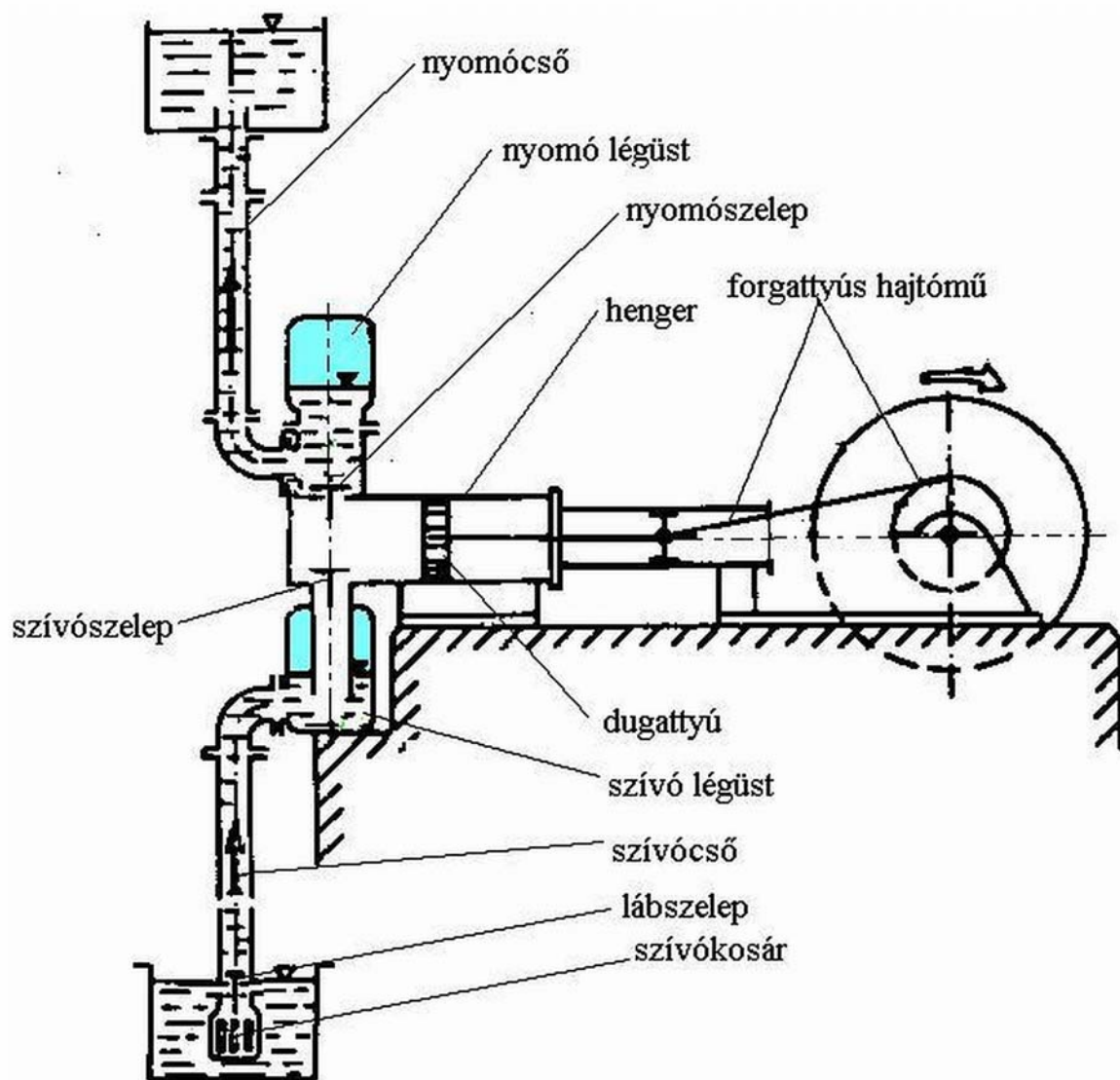
Az áramlástan elven működő szivattyúk valamilyen áramlási törvényszerűséget használnak fel a folyadék továbbításához. Jellemző típus az örvényszivattyú (. ábra), közismert nevén centrifugálszivattyú. Ezek oly módon szállítják a folyadékot, hogy járókerekük energiát közöl a folyadékkal. Az energiaközlés hatására a folyadék sebessége megnő, ezzel együtt nő a mozgási energiája. A megnövekedő mozgási energia a szivattyúházban nyomási energiává alakul, biztosítva a folyadék mozgatásához szükséges energiát.

2. Dugattyús szivattyú

A DUGATTYÚS SZIVATTYÚ SZERKEZETI EGYSÉGEI

A dugattyús szivattyú főbb szerkezeti egységei (3. ábra).

- a henger,
- a dugattyú,
- szívó- és nyomó szelep,
- a dugattyút mozgató forgattyús hajtómű,
- szívó- és nyomó légüst,
- lábszelep,
- szívókosár.

3. ábra Dugattyús szivattyú

A folyadék mozgatása

A hengertérben lévő dugattyút a forgattyús hajtómű mozgatja. A forgattyús hajtómű a motor forgó mozgását alakítja át egyenesvonalú mozgássá. Amikor a dugattyú a 3. ábra szerint balról jobbra mozog, folyamatosan növekszik a henger térfogata, és a külső nyomás hatására a folyadék beáramlik a hengertérbe. Ez az ún. **szívó** ütem. Ellenkező irányú dugattyúmozgásnál a hengertérfogat csökken, és a dugattyú kinyomja a folyadékot a hengerből. Ez a **nyomó** ütem.

A folyadék megfelelő irányú áramlását a szívó- illetve a nyomószelep szabályozza, Ezek visszacsapó szelepek, amelyek csak az egyik irányba engedik át a folyadékot. Szívóütemben a külső (legtöbbször atmoszférikus) nyomás és a hengerben létrejövő kisebb nyomás (vákuum) nyomáskülönbsége nyitja a szívószelepet, a nyomáskülönbség hatására a folyadék beáramlik a hengertérbe. Ebben az ütemben a nyomószelep a hengertérben uralkodó kisebb nyomás miatt zárva van.

A szívóütem végén a dugattyú ellenkező irányú mozgásának hatására nő a nyomás a hengertérben, a szívószelep zár, a nyomószelep nyit és a folyadék kiáramlik a hengertérből.

A folyadékszállítás jellege

A dugattyús szivattyúk folyadékszállításának nagy hátránya, hogy a szállítás egyenlőtlen. Szívóütemben csak az egyik ágban (a szívócsőben) van folyadékáramlás, míg a nyomóütemben csak a nyomóágban (a nyomócsőben) áramlik a folyadék. A dugattyú egyenlőtlen mozgása (szinuszosan változik a sebessége, a dugattyú az egyik holtpontonról felgyorsul maximumra, majd lassul és megáll, és innen megint felgyorsul stb.) további egyenlőtlenséget okoz. Az egyenlőtlen, lüktető folyadékáramlás zavaró a folyadékszállítás szempontjából. A lüktető folyadékáramlás "folyadékütéssel" terheli a szelepeket, a könyököket, aminek hatására a szerkezeti elemek károsodnak.

A légüstök szerepe

A légüstök egyenletesebbé teszik a folyadékszálítást. A szívóütemben a szívócsőben a folyadékáramlás egyre gyorsul, majd amikor a dugattyú mozgása lassulni kezd, a folyadék tehetetlenségénél fogva nem tud lassulni és változatlan sebességgel áramlik a szívószelep felé.

A szívó légüstben a folyadék fölött levegőréteg van. A tehetetlenül áramló folyadék a szívólégüstbe áramlik, felhalmozódik a légüstben, megemeli a folyadékszintet. A folyadékszint növekedés eredménye, hogy a légüstben megnő a légnyomás és ez a nyomás a következő ütemben – amikor a szívóütem kezdődik és még kicsi a "szívóhatás" – segíti a folyadékáramlás megindulását a hengerbe.

A nyomólégüst a szívólégüsthöz hasonló szerepet tölt be. A nyomóütemben a folyadékáram sebessége nő, majd a maximumot elérve csökken, de a folyadékoszlop változatlan sebességgel áramlik. A folyadék a nyomólégüstben halmozódik fel, megemelve a folyadékszintet, megnövelve a nyomást. A légnyomás a csökkenő folyadékszállítás ütemében egyenletesebbé teszi a folyadékáramlást.

A szívókosár és a lábszelep

A csővezetékrendszer elején elhelyezett szívókosár egy lyukakkal ellátott henger. Ennek célja, hogy megakadályozza a szennyeződések bejutását a csővezetékbe.

A lábszelep szintén egy visszacsapó szelep. A nyomóütemben a folyadék kifolya a szívócsőből és megszakadna a folyadékoszlop. A visszacsapó szelep a nyomóütemben lezár és megakadályozza a folyadék kifolyását a szívócsőből.

A szállított folyadék térfogatárama

A szállított folyadékmennyiség átlagos térfogatáramát tudjuk meghatározni. A forgattyús hajtómű egyszeri körülfordulása esetén a hengertérből kiáramló folyadék térfogata a hengerkeresztmetszet és a henger elmozdulásának, az un. **lökethossznak** a szorzata:

$V = A \cdot s$, ahol:

A a henger keresztmetszete,

s a lökethossz.

Ha az 1 másodperc alatti fordulatszám: **n**, akkor az időegység alatt szállított folyadék mennyisége, a szállított folyadék térfogatárama:

$$\dot{V} = A \cdot s \cdot n.$$

Ez az összefüggés az elméletileg szállított folyadékmennyiséget jelenti. A szelepek tökéletlen zárása miatt szivattyú kevesebb folyadékmennyiséget szállít. A gyakorlatban szállított folyadékmennyiség és az elméleti folyadékmennyiség hányadosa az un. volumetrikus hatásfok:

$$\eta_v = \frac{\dot{V}_{gyak}}{\dot{V}_{elm}}.$$

A volumetrikus hatásfokot a szivattyú műszaki adatai és a szállítás körülményei alapján tapasztalati úton lehet meghatározni. A volumetrikus hatásfok figyelebe vételével a gyakorlatban szállított térfogatáram:

$$\dot{V} = \eta_v \cdot A \cdot s \cdot n = \eta_v \cdot \frac{D^2 \cdot \pi}{4} \cdot s \cdot n, m^3 / s$$

ahol:

$\dot{V}$ a szállított folyadékmennyiség (térfogatáram), m^3/s ;

A a henger keresztmetszet, m^2 ;

D a hengerátmérő, m ;

s a lökethossz, m ;

η_v a volumetrikus hatásfok,

n a fordulatszám, 1/s.

A fordulatszámot a gyakorlatban 1/min (1/perc)-ban szokták megadni. A számításoknál mindig 1/s mértékegységgel kell a mérőszámot behelyettesíteni.

3. Egyéb térfogat-kiszorításos szivattyúk

A gyakorlatban a dugattyús szivattyú mellett más, térfogat-kiszorításos szivattyútípusokat is alkalmaznak. Ilyenek például:

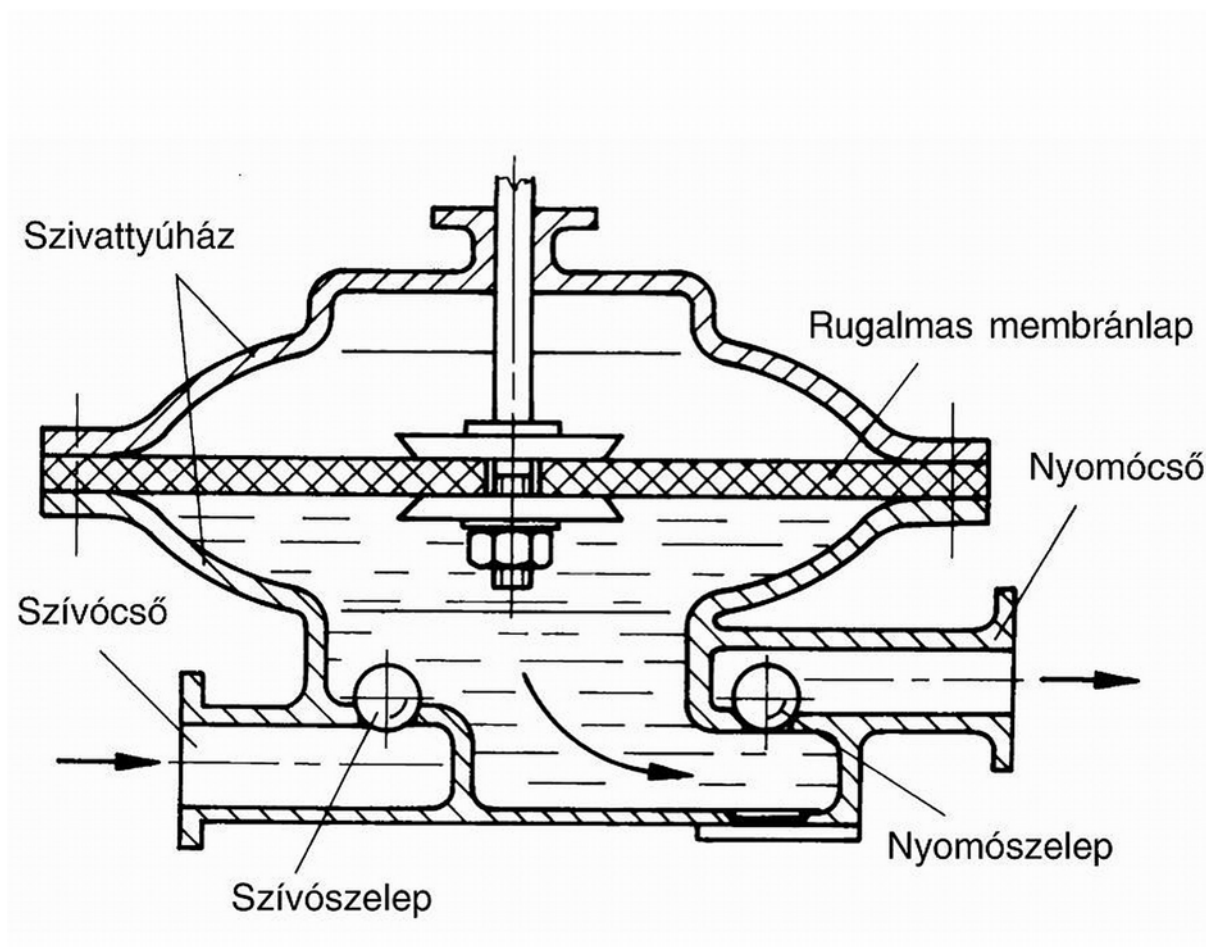
a membránszivattyú,

a fogaskerék-szivattyú,

a forgódugattyús szivattyú.

A membránszivattyú

A térfogatkiszorítás elvén működő szivattyúk különleges képviselője a membránszivattyú. A 4. ábra szerinti készülékben a dugattyút rugalmas tárcsa, a membrán helyettesíti. A hajtókar a membránt fel-le mozgatva hajlítgatja, és ezáltal változik a membrán alatti üreg térfogata. A kisebb lengő tömegek, valamint a súrlódásmentes hajtás miatt nagyobb fordulatszám is alkalmazható.

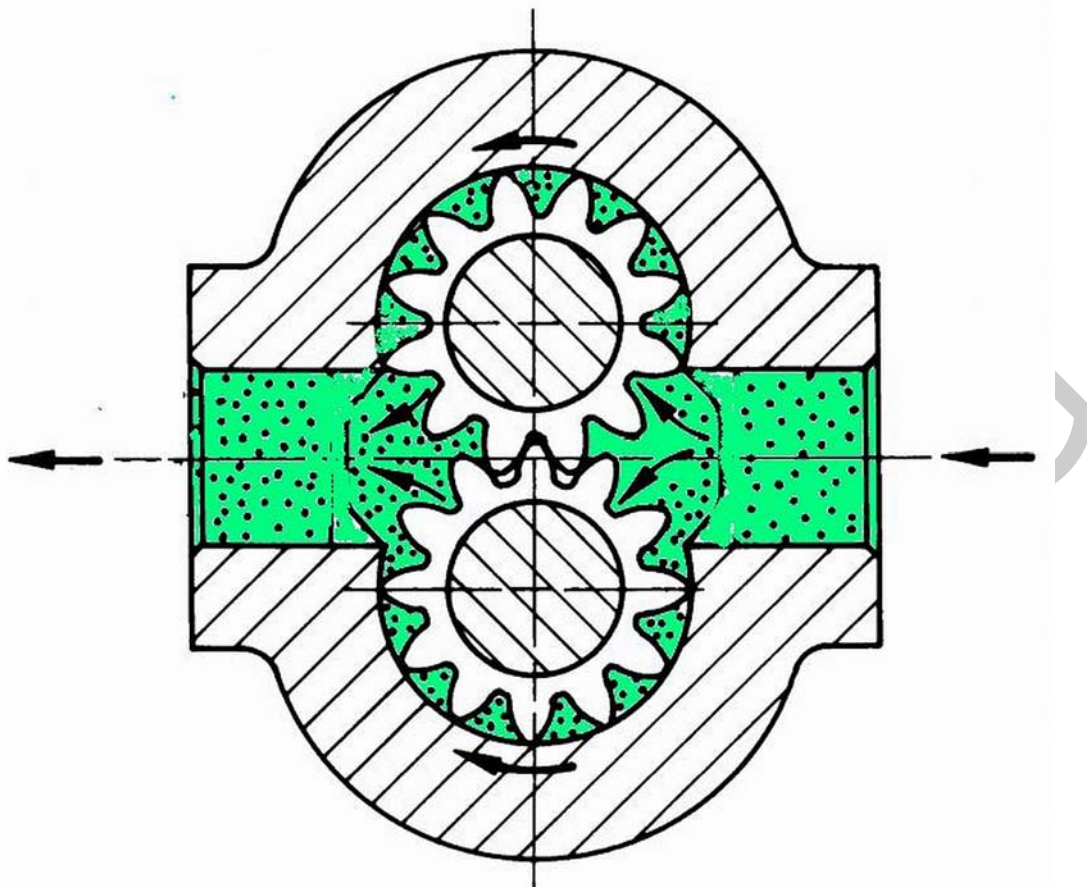
4. ábra Membránszivattyú

Kiválóan alkalmas a vegyiparban erősen korrodáló hatású folyadék és szilárd szemcséket is tartalmazó zagy továbbítására, mert nem tartalmaz berágódásra hajlamos súrlódó alkatrészt. Hátránya, hogy a lengődugattyús szivattyúhoz hasonlóan a folyadékszállítás lüktető.

A membránszivattyút főleg adagolásra használják. Jellegzetes alkalmazási területe a gépjárművek üzemanyag-adagolása. A membrán anyaga gumi vagy rugalmas fém lehet, bevonható korrózióálló anyaggal, vagy akár abból is készülhet.

A fogaskerék-szivattyú

A fogaskerék-szivattyú sűrű, viszkózus anyagok, pépek, masszák továbbítására alkalmas készülék. Az 5. ábrán látható, hogy az egymásba kapcsolódó fogaskerékpár forgása közben a fogak és a készülék háza közötti kamrába szorult anyag folyamatosan előrehalad. A folyadék beáramlását a kamrákba az egymáshoz kapcsolt és egymástól távolodó fogak által létrehozott "szívóhatás" biztosítja, majd a egymásba kapcsolódó fogak közötti térrész csökken és a folyadék kiszorul a fogak közül. A fogaskerék-szivattyúk nem önfelszívóak, a folyadékszállítása egyenletes.

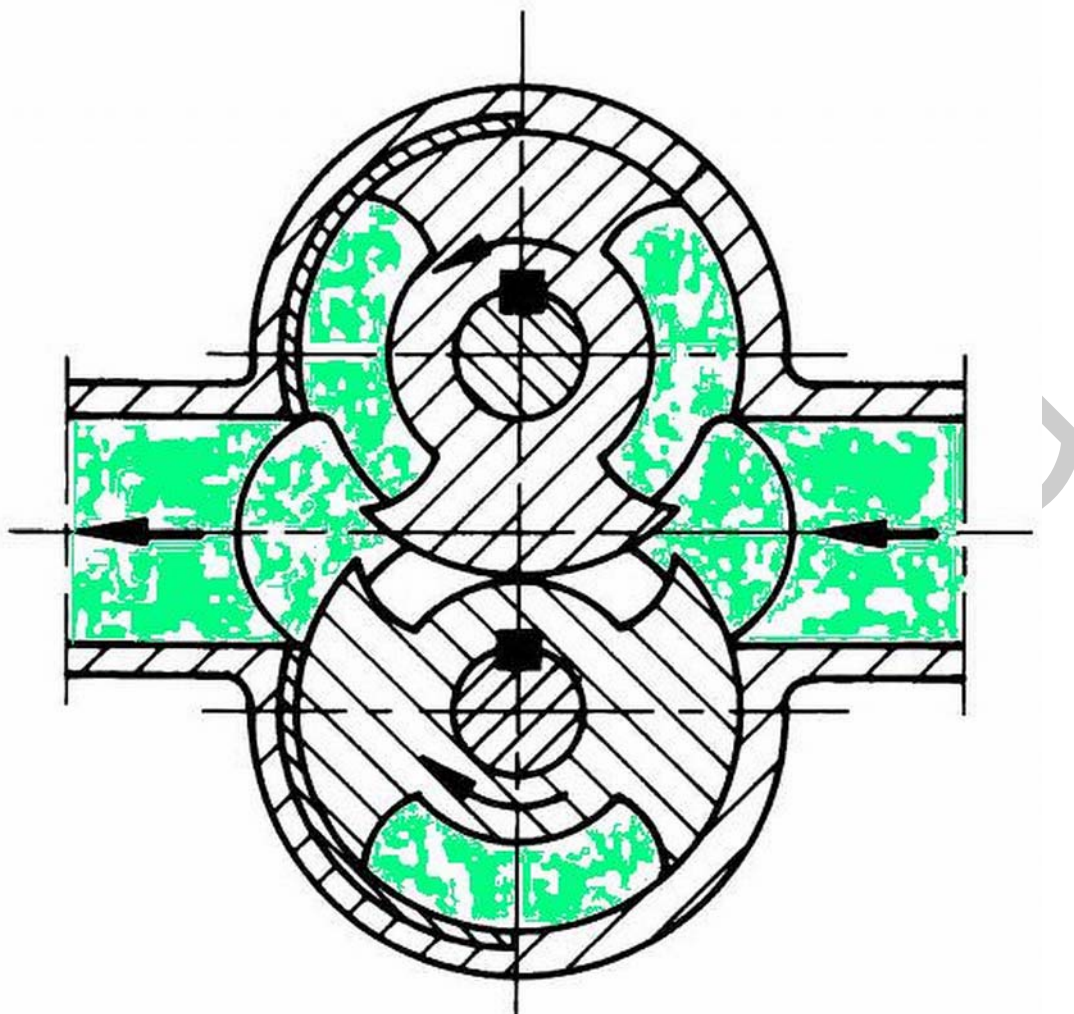
5. ábra Fogaskerék-szivattyú

A fogaskerekék és a ház között keskeny rés van. Ezért a kisebb viszkozitású anyag a forgás ellenében visszaszivárog és a gép hatásfoka jelentősen csökken.

A fogaskerék-szivattyúnál alkalmazható fordulatszám elsősorban a szállított anyag viszkozitásától függ. Kisebb viszkozitású anyag esetén – pl. $10\text{--}100\text{ mm}^2/\text{s}$ – a fordulatszám elérheti az $1500\text{--}3000\text{ 1/min}$ értéket is. Ugyanakkor a $200\text{ mm}^2/\text{s}$ kinematikai viszkozitás érték feletti motorolajat szállító szivattyú fordulatszáma csak $300\text{--}700\text{ 1/min}$ között választható meg.

A forgódugattyús szivattyú

Működési elv tekintetében a forgódugattyús szivattyúk a fogaskerék-szivattyúkkal azonos csoportba tartoznak. A térfogat változtatását két, egymással kényszerkapcsolatban álló, különleges profilú forgó elem hozza létre (6. ábra). A forgódugattyús szivattyúk folyadékcsállítására egyenletes.

6. ábra Forgódugattyús szivattyú

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A tananyagot a **következő** lépésekben sajátítsa el:

Olvassa el figyelmesen "A TÉRFOGAT-KISZORÍTÁS ELVÉN MŰKÖDŐ SZIVATTYÚK ÜZEMELTETÉSE" részből az "1. A szivattyúk működési elvei" és a "2. Dugattyús szivattyú" című fejezetet, tanulja meg pontosan a bekeretezett, fontos fogalmakat, szabályokat, összefüggéseket!

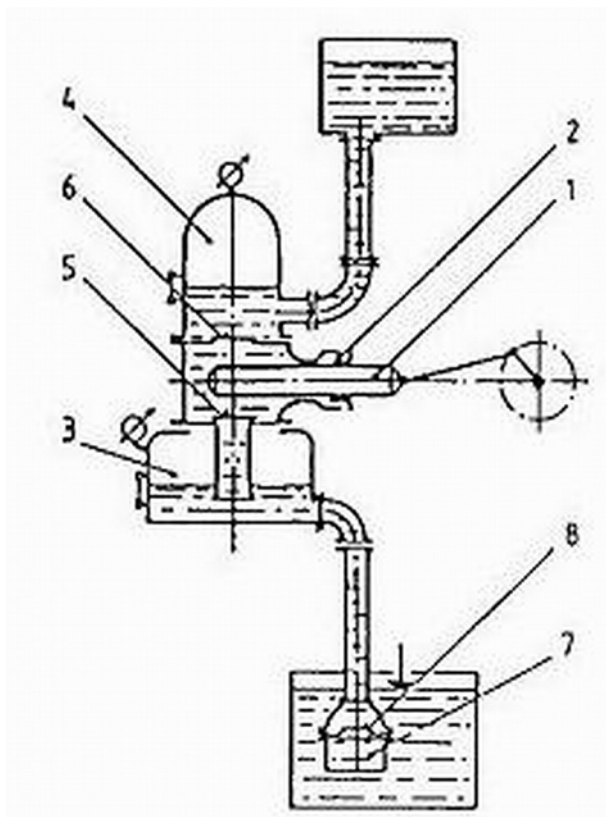
Olvassa el figyelmesen a "2. Az áramlás jellege" című fejezetet, tanulja meg pontosan a bekeretezett, fontos fogalmakat, szabályokat, összefüggéseket!

Oldja meg az 1–3. feladatokat.

1. feladat

Az alábbi ábrán egy dugattyús szivattyú látható. Írja be az alábbi táblázatba a számokkal jelölt szerkezeti egységek megnevezését!

7. ábra Dugattyús szivattyú szerkezete, szerkezeti egységei

Szám	A szerkezeti egység megnevezése
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	

2. feladat

Az alábbi táblázatban a dugattyús szivattyú részegységeinek megnevezése, a táblázat alatt az egyes szerkezetekre jellemző meghatározásokat talál. Párosítsa össze a meghatározásokat a szerkezeti egységekkel! Írja be a meghatározás betűjelét a szerkezeti egység mellé!

Szerkezeti egység	betűjel	Szerkezeti egység	betűjel
Forgattyús hajtómű		Lábszelep	
Nyomó légüst		Nyomószelep	
Szívó légüst		Szívószelep	

a/ A visszacsapó szelep a nyomóütemben lezár és megakadályozza a folyadék kifolyását a szívócsőből

b/ a légüstben megnő a légnyomás és ez a nyomás a következő ütemben – amikor a szívóütem kezdődik és még kicsi a "szívóhatás" – segíti a folyadékáramlás megindulását a hengerbe

c/ a folyadék a légüstben halmozódik fel, megemelve a folyadékszintet, megnövelve a nyomást és ez a nyomásnövekedés segíti, hogy a szívóütemben is legyen folyadékszállítás

d/ a szívóütemben lezárja a folyadékáram útját

e/ a nyomóütemben lezárja a folyadékáram útját

f/ a hajtómotor forgó mozgását egyenes vonalú mozgássá alakítja

3. feladat

Egy dugattyús szivattyú dugattyúátmérője 100 mm, a lökethossza 150 mm, a volumetrikus hatásfoka 90 %-os és a fordulatszám 120 1/min!

Számítsa ki a szivattyú folyadékszállítását!

Adatok:

Olvassa el figyelmesen a "3. Egyéb térfogat-kiszorításos szivattyúk" című fejezetet, tanulja meg szerkezeti felépítésüket, működésüket! Hasonlítsa össze a szivattyúk működését, alkalmazási lehetőségeiket (előnyeiket, hátrányaikat) a dugattyús szivattyúk működésével, alkalmazási lehetőségével (előnyeikkel, hátrányaikkal).

Oldja meg a 4. feladatot.

4. feladat

Az alábbi táblázatban szivattyú típusok megnevezése, a táblázat alatt az egyes szivattyúkra jellemző meghatározásokat talál. Párosítsa össze a meghatározásokat a szivattyúkkal! Írja be a meghatározás betűjelét a szivattyú megnevezés mellé! Egy meghatározás több szivattyú mellé is beírható.

Szivattyú	betűjel	Szivattyú	betűjel
Dugattyús szivattyú		Forgódugattyús szivattyú	
Fogaskerék-szivattyú		Membránszivattyú	

a/ Folyadékszállítása egyenletes

b/ Folyadékszállítása nem egyenletes

c/ A térfogat változtatását két, egymással kényszerkapcsolatban álló, különleges profilú forgó elem hozza létre

d/ A térfogat változását a fogak egymásból való kilépése és belépése hozza létre

e/ A dugattyút rugalmas tárcsa helyettesíti

f/ A kisebb viszkozitású anyag a forgás ellenében visszaszivárog és a gép hatásfoka jelentősen csökken

g/ Sűrű, viszkozus anyagok, pépek, masszák továbbítására alkalmas készülék

h/ a dugattyú alternáló, lengő mozgást végez

Ha úgy érzi, **bizonytalan** a feladat megoldásában, **tanulmányozza át még egyszer** a feladathoz tartozó fejezetet.

Következő lépésként oldja meg az **Önellenőrző feladatokat**! Ha ezeket sikerül segítség nélkül megoldani, csak akkor lehet biztos benne, hogy kialakította az adott témában a munkája elvégzéséhez szükséges kompetenciákat.

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Szám	A szerkezeti egység megnevezése
1	Dugattyú (búvárdugattyú)
2	Henger
3	Szívó légüst
4	Nyomó légüst
5	Szívószelep
6	Nyomószelep
7	Szívókosár
8	Lábszelep

2. feladat

Szerkezeti egység	betűjel	Szerkezeti egység	betűjel
Forgattyús hajtómű	f/	Lábszelep	a/
Nyomó légüst	c/	Nyomószelep	d/
Szívó légüst	b/	Szívószelep	e/

3. feladat

Adatok:

$$D = 100 \text{ mm} = 0,1 \text{ m},$$

$$S = 150 \text{ mm} = 0,15 \text{ m},$$

$$n = 120 \text{ 1/min} = 2 \text{ 1/s},$$

$$\eta_v = 0,9$$

$$\dot{V} = \eta \cdot \frac{D^2 \pi}{4} \cdot s \cdot n = 0,9 \cdot \frac{(0,1 \text{ m})^2 \pi}{4} \cdot 0,15 \text{ m} \cdot 2 \frac{1}{\text{s}} = 0,002355 \frac{\text{m}^3}{\text{s}}$$

4. feladat

Szivattyú	betűjel	Szivattyú	betűjel
Dugattyús szivattyú	b/, h/	Forgódugattyús szivattyú	a/, c/

Fogaskerék-szivattyú	a/, d/, f/, g/	Membránszivattyú	b/,e/

MUNKANYAG

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Készítsen vázlatrajzot a dugattyús szivattyúról! Vázlatrajz segítségével szóban ismertesse a szivattyú működését!

Térjen ki a folyadékszállítás megoldására, a szelepek működésére!

Ismertesse a folyadékszállítás jellegét, a szívó- és nyomólégüstök szerepét, működését!

2. feladat

Egyhengeres, együtemű dugattyús szivattyúval egy padlósinten elhelyezkedő tartályból vizet szállítunk egy 12 m magasan elhelyezett tartályba. A két tartályban a nyomás megegyezik.

A dugattyú átmérője 200 mm, a lökethossz 250 mm, a fordulatszám 4 1/s.

a/ Mennyi a szivattyú folyadékszállítása, ha volumetrikus hatásfoka 95%-os?

b/ Határozza meg a csővezeték átmérőjét, ha a víz áramlási sebessége 3,8 m/s!

c/ Határozza meg a szivattyú veszteségmagasságát, ha a csővezeték hossza 50 m, a csősúrlódási tényező értéke: $\lambda=0,02$. A csővezetékbe iktatott idomdarabok és elzárószerkezetek együttes veszteségtényezője: $\xi = 32$.

d/ Határozza meg a csővezetékben áramló folyadék a Reynolds-számát! Az víz dinamikai viszkozitása $1,02 \cdot 10^{-3}$ Pa·s.

e/ Mekkora fajlagos energia kell a szintkülönbség legyőzéséhez?

Adatok:

3. feladat

Ábrák alapján szóban ismertesse a membránszivattyú, a fogaskerék-szivattyú és a forgódugattyús szivattyú szerkezetét, működését!

Hasonlítsa össze a szivattyúk működését, alkalmazási lehetőségét (előnyeit, hátrányait) a dugattyús szivattyú működésével, alkalmazási lehetőségével!

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Vázlatrajz az 1. ábra szerint

Szóbeli ismertetés a "A TÉRFOGAT-KISZORÍTÁS ELVÉN MŰKÖDŐ SZIVATTYÚK ÜZEMELTETÉSE" részből a "2. Dugattyús szivattyú" című fejezetet alapján.

2. feladat

$$a/ \quad \dot{V} = \eta_v \cdot \frac{D^2 \cdot \pi}{4} \cdot s \cdot n = 0,95 \cdot \frac{(0,2 \text{ m})^2 \cdot \pi}{4} \cdot 0,25 \text{ m} \cdot 4 \text{ 1/s} = 0,03 \text{ m}^3/\text{s}$$

$$b/ \quad \dot{V} = A \cdot v = \frac{d^2 \cdot \pi}{4} \cdot v, \quad d = \sqrt{\frac{4 \cdot \dot{V}}{\pi \cdot v}} = \sqrt{\frac{4 \cdot 0,03 \text{ m}^3/\text{s}}{\pi \cdot 3,8 \text{ m/s}}} = 0,1 \text{ m}$$

$$c/ \quad h_v = \left(\lambda \cdot \frac{l}{d} + \xi \right) \cdot \frac{v^2}{2g} = \left(0,02 \cdot \frac{50 \text{ m}}{0,1 \text{ m}} + 32 \right) \cdot \frac{(3,8 \text{ m})^2}{2 \cdot 9,81 \text{ m/s}^2} = 30,9 \text{ m}$$

$$d/ \quad Re = \frac{v \cdot d \cdot \rho}{\eta} = \frac{3,8 \text{ m/s} \cdot 0,1 \cdot 10^{-3} \text{ m} \cdot 1000 \text{ kg/m}^3}{1,02 \cdot 10^{-3} \text{ Pa} \cdot \text{s}} = 372549$$

3. feladat

Szóbeli ismertetés a "A TÉRFOGAT-KISZORÍTÁS ELVÉN MŰKÖDŐ SZIVATTYÚK ÜZEMELTETÉSE" részből a "3. Egyéb térfogat-kiszorításos szivattyúk" című fejezetet alapján.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bertalan Zsolt–Csirmaz Antal–Szabó László–Uhlár Zoltán: Műszaki ismeretek, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1999.

Bertalan–Szabó: Műveleti laboratóriumi gyakorlatok, B+V Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2002.

AJÁNLOTT IRODALOM

Szabó László: Szakmai alapismeretek, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1994.

Bertalan–Fülöp–Molnár–dr. Kálmán: Géptan, KIT Képzőművészeti Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 2000.

Pattantyús: A gépek üzemtana. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1980.

A(z) 2047–06 modul 026–os szakmai tankönyvi tartalomeleme
felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
52 524 01 0000 00 00	Kőolaj- és vegyipari géprendszer üzemeltetője
54 524 02 1000 00 00	Vegyipari technikus

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
14 óra

MUNKANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1–2008–0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210–1065, Fax: (1) 210–1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató